

Perspektive kvalitete življenja i zdravlja u odrazu ekoloških i sociokulturoloških datosti

---

Štifanić, Mirko

Source / Izvornik: **Medicina, 1995, 96, 51 - 57**

Journal article, Published version

Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:184:348378>

Rights / Prava: [Attribution 4.0 International](#)/[Imenovanje 4.0 međunarodna](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-24**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Medicine - FMRI Repository](#)

PERSPEKTIVE KVALITETE ŽIVLJENJA I ZDRAVLJA U ODRAZU EKOLOŠKIH I SOCIOKULTUROLOŠKIH DATOSTI

PROSPECTIVE OF LIFE QUALITY AND HEALTH IN ACTUAL ECOLOGICAL AND SOCIOCULTURAL REALITY

Mirko Štifanić

SAŽETAK

Širenje industrijalizacije diljem planeta Zemlje ima za posljedicu stvaranje novih vrsta okolina koje su karakteristične po zagađenom zraku, vodi i zemlji. Stupanj promjena okoline ne odgovara stupnju regulacije i kontrole. Zdravlje ljudi i drugih živih bića ugroženije je više nego ikada do sada. Snaga tehnologije sve je veća u degradaciji kvalitete življenja, a međugeneracijska odgovornost da se budućim generacijama omogući ista kvaliteta življenja na zabrinjavajućoj je razini.

Sigurno je da rješenje nije da se industrije decentraliziraju i proširuju na manje razvijene a još manje zemlje u tranziciji jer one nemaju mogućnosti odgovorno odnositi se prema njoj. Ako želi biti uspješna, briga za buduće generacije treba proizlaziti iz brige za sadašnju generaciju. To bi, uz odgovarajuće društvene, pravne i etičke norme na međunarodnoj, nacionalnoj i lokalnoj razini, s vremenom moglo dovesti do poštivanja prava budućih generacija na zdravlje, odnosno na životne uvjete ne slabije od naših.

KLJUČNE RIJEČI: kvaliteta življenja, zdravlje.

UVOD

Već 60-ih godina dvadesetog stoljeća brzi razvoj zapadnih država upozoravao je na potrebu da se vodi više računa o kvaliteti življenja tadašnje i budućih generacija. Ponukana time Američka sociološka asocijacija u biltenu izdanom u veljači 1973. godine zatražila je odgovor na pitanje: Može li se tvrditi da buduće generacije imaju pravo na čisti zrak? Razlog za postavljanje ovog pitanja bio je sve evidentniji sindrom zagađenja, odnosno što su ekonomski i tehnološki

ABSTRACT

The spread of industrialization throughout the Earth results with the formation of new environment types which are characterized by polluted air, water and land. The degree of environment changes does not meet the degree of regulation and control. The health of people and other living beings is endangered more than ever. The power of technology is causing great degradation of the quality of life, and responsibility of the inter generation to provide the future generations with the same quality of life is at disturbing level. The solution is certainly not in the decentralisation of industry or in its expansion to the less developed countries since those countries have no means to act responsibly towards it. If it wants to be successful, the care for the future generations should result from the care for the present one. Together with the adequate legal and ethical rules at international level, this could, in time, bring to respecting the rights of the future generations - their rights to living conditions not worse than ours.

KEY WORDS: quality of life, health.

visoko razvijene zemlje i njihova područja postala prepoznatljiva po novim vrstama okolina.

Već od samog početka industrijske revolucije izrazito povećanje vrste i količine različitih metala, plinova i kemikalija bivaju pridodani zraku, vodi i zemljištu privredno visoko razvijenih zemalja. Mnoge kemikalije nikad prije nisu postojale na Zemlji. Zbog toga što prirodni postupak njihove razgradnje nije još razvijen, neki od kemijskih spojeva ostaju postojani vrlo dugo vremensko razdoblje. Neki od plinova i posebno metali, po zdravlje opasni, oduvijek su bili široko rasprostranjeni ali nikad u tolikoj količini. Uktarko, širenje industrijalizacije diljem svijeta također donosi tehnološki stvorene opasnosti po zdravlje. Proces premještanja industrije u manje razvijene i tranzicijske zemlje koje nemaju mogućnosti odgovorno prihvatiti istu, opasan je za čitav planet Zemlju.

Ustanova: Katedra za društvene znanosti Medicinskog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, Ul. Braće Branchetta 20, 51000 Rijeka

Prispjelo: 20. listopada 1997.

Prihvaćeno: 18. prosinca 1997.

Adresa za dopisivanje: Dr. sc. Mirko Štifanić,
Katedra za društvene znanosti Medicinskog fakulteta Sveučilišta u
Rijeci, Ul. Braće Branchetta 20, 51000 Rijeka

Bilo je potrebno niz događaja da bi se probudila javna i službena savjest glede sve ozbiljnijeg zagađenja zraka¹. U ovim događajima, smog (riječ sastavljena od engleske riječi "smoke - dim" i "fog - magla") bio je uzrokom mnogobrojnih bolesti i smrti građana.

Vijeće Environmental Quality 1983. godine iznosi da u 1981. godini kemijske i petrokemijske industrije proizvedu 81 % po zdravlje opasnog otpada². Štetni nusproizvodi uključujući teške metale, jesu otapala i organski ostaci iz tvornica boja, organske klorne smjese od plastike, organska otapala od medicinskih ustanova, boje, organoklorati i otapala od tekstilne industrije. Ovi izvori mogu biti relativno lako utvrđeni i podvrgnuti regulaciji i kontroli.

Rizik potcjenjivanja opasnosti

Sa više od 3 milijuna registriranih kemikalija, 70.000 kemikalija je u općoj upotrebi, a nove kemikalije pojavljuju se u više tisuća na godinu. Nije iznenađujuće da je okolina u industrijaliziranim zemljama postala kontaminirana. Izloženost zagađivačima može biti kronična ili akutna. Osoba može biti izložena jednom od nekoliko minuta na poslu isteklim kemikalijama ili tijekom životne dobi konzumirati neутvrđene količine kontaminanata u hrani ili vodi. Otrovni otpad s odlagališta može kontaminirati postojeće vodene zalihe koje se nalaze pored odlagališta do vrlo velikih razina. Različite količine benzina mogu biti udisane kroz životnu dob iz atmosfere urbanih gradova u kojima živimo. Čak za većinu kemikalija smatralo se da su štetne, no malo je bilo poznato kolika količina je potrebna da takva kemikalija ostavi posljedice. Prag granice vrijednosti za većinu kemikalija bila je iznešena i proglašena od strane vladinih ureda odgovornih za zaštitu radnika. Ove vrijednosti uspostavljaju vremensku težinu srednjih koncentracija koja je prihvatljiva za profesionalnu izloženost. Na isti način ovaj je standard bio postavljen za izloženost radijaciji, buci i prašini. Nekoliko standarda bilo je određeno za neprofesionalnu izloženost.

Raspad bivšeg Sovjetskog Saveza, atomske vesile, doprinio je da poraste opasnost od nuklearnog rata³. Međutim, osim pet nuklearnih sila (SAD, Sovjetski Savez, Velika Britanija, Francuska, Kina), i Indija, Izrael, Južna Afrika imaju mogućnost izgradnje nuklearnih bombi, a Argentina, Brazil, Irak, Libija i Pakistan, uz ostale, mogle bi ubrzo imati nuklearno oružje. Ove zemlje ne ubrajaju se samo u najnaseljenije zemlje, već se neke od njih, isto tako ubrajaju u politički nestabilne i ratoborno raspoložene zemlje. Samo SAD i Rusija imaju više od 170.000 nuklearnih bojnih glava.

Osim opasnosti povezane s postrojenjima nuklearnih elektrana i nuklearnim oružjem postoje i drugi opasni izvori radijacije. Jedan od takvih izvora je upotreba radioaktivnog zračenja u bolnicama i istraživačkim laboratorijima kao i odlaganje radioaktivnog otpada niske radijacije. Drugi je izvor iskopavanje urana i proizvodnja nuklearnog goriva. Ostale su opasnosti prijevoz i skladištenje svih upotrebljenih materijala.

Medicinski sociolozi upozoravaju da je zdravstvene posljedice od nuklearne energije teško procijeniti ali prilično lako potcijeniti⁴. Ali, kao uvijek, raširenost i opravdanost nuklearne energije po cijelom svijetu za generaciju koja živi od električne energije je stvar koja se uvijek mora razmotriti jer zemlje niskog državnog prihoda, te tranzicijske zemlje zbog "nedostataka novca" i stručnog osoblja, nisu u mogućnosti regulirati i zadržati visoke standarde sigurnosti. To nužno uključuje velike međunarodne isporuke nuklearnog goriva⁵ i zbog napora da se kontrolira opća dostupnost plutonija, koji može biti upotrijebljen za nuklearna oružja, uključuje i povratne pošiljke potrošenog nuklearnog goriva što stvara veliku opasnost prilikom transporta.

Opažanje opasnosti po zdravlje

Zagađivanje okoline i ljudi širi se bez obzira na postojanje međunarodnih granica. Kisele kiše, efekt staklenika zbog povećanih razina ugljičnog monoksida (CO), padaline stroncija kao posljedica atmosferskih nuklearnih ispitivanja jesu problemi koje međusobno dijeli cijeli ljudski rod, bez obzira na položaj i porijeklo izvora, političke i ekonomske prilike. Među najviše tražene industrijske kapacitete spadaju rafinerije nafte, tvornice plastičnih i sintetičkih materijala, tvornice elektronike, farmaceutskih proizvoda, proizvodnja umjetnih gnojiva i insekticida. Rudarstvo i topionice raširile su se i pružile razvoj nerazvijenim područjima. Poljoprivreda, međutim, može biti konkurentna samo uz primjenu sve većih količina različitih kemikalija. Ukratko, suvremene opasnosti po zdravlje rapidno se šire⁶. Većina zemalja Trećeg svijeta i zemlje u tranziciji zapažaju samo trenutnu korist tehnologije, dok se na posljedice, kojima bi se moralo više pozornosti posvetiti ne gleda jer su daleke i nejasne, a za njihovo preveniranje potrebno je izdvojiti ne male svote novca koje se lakše troše u druge svrhe: za naoružavanje, stvaranje političke klase i sl. Stav razvijenih zemalja često je takav da druge zemlje moraju kontrolirati same sebe, ali stručno znanje i izvori znanja rijetko su dostupni trećem svijetu, zbog čega su opasnosti tim veće.

Mnoge su prostorne dimenzije zdravstvenih opasnosti od okoline. Atmosfersko zagađivanje i zagađi-

vanje vode stvara prostorne opasnosti. Rudnici, položaj tvornica, rafinerije i deponiji skladištenja otpada stvaraju velike opasnosti. Ceste i morski putevi prijevoza stvaraju nove oblike opasnosti. Sa stajališta društvenog interesa tehnološka kontrola i alternativa moraju biti brižljivo razmatrani u pojmovima socijalne pravde. Zemljopisno gledajući, cijene, štete i koristi mogu se, ali i ne moraju podudarati. Bez obzira jesu li štetne "prednosti" predmet razmatranja, deponiji visoko radioaktivnog otpada ili velike bolnice, moraju negdje biti smješteni. Postavlja se pitanje, na kojem stupnju bi trebala biti razvijena efikasna i odgovorna kontrola tehnologije?

Neki sociolozi, primjerice Dubos, 1965. godine, iznose da se ljudska vrsta genetski i kulturološki teško prilagođava novim vrstama okoline koju je ljudska vrsta izgradila. Mi veći dio svoga životnog vremena provodimo u domovima ili na radnom mjestu. U industrijski razvijenim zemljama većina ljudi živi u gradovima, ali čak i ruralna područja obrađenih površina stvaraju nepogodne uvjete okoline koja okružuje ljude. Hvatanje u koštac ovim novim uvjetima uglavnom nije pod kontrolom naše kulture, stoga što se mi genetski kao vrsta mijenjamo vrlo sporo. Dubos bilježi, primjerice, da ne postoji razlog da mislimo da je naš ušni bubnjić u mogućnosti izdržati vibracije veće nego što su to mogli slušni bubnjići pećinskog čovjeka.

Odgovor na pitanje koje je postavila Američka sociološka asocijacija otvorio je krucijalno pitanje: Zašto diskusija sudionika nije produktivnija, te nije li tek "moderno" govoriti o kvaliteti življenja sadašnje, a posebno budućih generacija?

Paradoks u spoju tih dvaju pitanja nije teško razlučiti: problem je postao stvaran tek u zadnje vrijeme. U stvari, tek u kasnim 70-tim, svjetska zajednica postala je svjesna nove društvene svijesti koja je ostala skrivena u nama kroz mnoga desetljeća. Za to vrijeme mnogi su shvatili da je nerealno pričati o napretku, bez ozbiljnijeg osvrta na ograničene količine prirodnih izvora, ekološke krize, opasne posljedice moderne tehnologije i uvijek prisutnog dubokog jaza između nekih dijelova svijeta, te između sadašnjih i budućih generacija. Tranzicijske države su u posebno lošem položaju zbog sukoba stvarnosti i želja njihovih vodstava, zbog početaka razvoja divljeg kapitalizma i sl.

Ova rastuća spoznaja o ograničenosti i krhkosti naše jedne i jedine zemaljske kugle dovela je do iznenađenog i nevjerojatnog učešća ove teme u gotovo svim oblastima suvremenog života. Prijašnja pitanja postvaljana od strane nekolicine stručnjaka postala su briga opće javnosti. Mnogo je otvorenih

pitanja: Kakva je budućnost planeta Zemlje? Ima li ljudska vrsta uopće budućnosti? Ako se trenutačno stanje nastavi, kakav će biti planet Zemlja za buduće generacije? Kakvu će budućnost imati naše potomstvo? Tko uopće može garantirati sigurnu budućnost ljudske vrste? Koliko smo odgovorni prema nerođenim generacijama, s obzirom da buduće generacije ne mogu tražiti bilo što od nas kao njihova prava? Može li se na međunarodnoj razini definirati i poštivati pravo budućih generacija na čistu okolinu kao uvjet dobrog zdravlja?⁷

Summit o Zemlji u Rio de Jeneriu (1992.) i svjetski skup o razvoju u Copenhagenu (1996.) reflektirali su duboku zabrinutost međunarodne zajednice u svezi s kvalitetom života naših potomaka. Glavni dokumenti potpisani u Rio i Copenhagenu od strane mnogih predsjednika država (oko 127) dokazuju da je međunarodna zajednica sve svjesnija svoje odgovornosti prema nerođenim generacijama.

Summiti u Rio i Copenhagenu bili su najznačajniji međunarodni pregovorački procesi koji bi trebali doprinijeti stvaranju programa razvoja koji bi mogao usmjeriti planet na novi kurs prema globalnom i lokalnom razvoju (talijanski sociolog R. Strassoldo govori o sustavu Globo-loko), koji bi mogao garantirati odgovarajuću kvalitetu života naših potomaka. Bile su to manifestacije novog osjećaja odgovornosti ljudske vrste i jasan znak želje da se podijeli izazov čuvanja kvalitete života za generacije koje se trebaju tek roditi. No, još ostaje otvoreno pitanje kako želje pretočiti u praksu.

Snaga tehnologije

Dva činitelja doprinose razvoju globalne svijesti o našoj odgovornosti da se osigura odgovarajuća kvaliteta života za buduće generacije. Prvo, postaje jasnije da je tehnološka snaga nadvisila prirodu ljudske aktivnosti. Prijašnja ljudska aktivnost imala je malu stvarnu moć. Moderna tehnologija je preobrazila taj tradicionalni pogled, tj. dala nam je ne samo snagu da utječemo na živote onih koji žive, nego čak i onih koji će živjeti u budućnosti. Drugo, današnja bojazan o budućnosti ljudske vrste je rezultat otkrića nesigurnosti zbog nepravilnog odnosa prema stvarnosti.

Ta je istina bila znana već stoljećima, ali tek sada osjećamo svu njenu složenost. Nikad prije ljudsko iskustvo nije pokazalo da apsolutno ništa ne može postojati izolirano. Sve utječe na sve. Svaka akcija, odluka i politika ima dalekosežne posljedice. Sve će, od kulture do politike biti predano potomcima. Ovaj osjećaj zavisnosti među generacijama probudio je novu viziju ljudske zajednice koja sadrži sve prošle, sadaš-

nje i buduće generacije⁸. Suvremeni osjećaj solidarnosti sa svim članovima ljudskog roda rezultat je osjećaja pripadnosti zajednici ljudske vrste.

Nepovoljniji položaj budućih generacija

Buduće generacije mogu naslijediti osiromašenu kvalitetu života jer su one u nepovoljnijem položaju prema sadašnjoj generaciji koja ima snagu da prenapuči Zemlju, uništi osjetljivu ravnotežu biosfere, skladišti nuklearni otpad koji je koban za njihovo naslijeđe, iscrpi prirodne izvore i da koristi genetski inženjering za manipulaciju evolucije mnogih vrsta, pa i ljudske. Nerođene generacije su u nepovoljnijem položaju jer su one niže uz vremensku rijeku od nas i ovist će za duže vrijeme o posljedicama akcija sadašnje generacije. Čak je i sama njihova egzistencija ugrožena⁹. Osim toga, buduće generacije nemaju svoje predstvanike u sadašnjoj generaciji i tako su njihovi interesi često zanemareni u sadašnjim socio-ekonomskim i političkim planiranjima.

Kulturna degradacija života

Sadašnja generacija ima moć da spriječi buduće generacije u uživanju prirodnih i kulturnih dobara. U ovom smo stoljeću bili svjedoci smanjenja kvaliteta okoline, posebno zraka, vode, šuma i zemlje uzrokovanih zagađenjima. Rasipanja produkata je neodvojiv dio našeg sustava. Prošle generacije koristile su izvore zraka, vode i zemlje za odlaganje njihova smeća. Briga sadašnjih generacija da uberu ubrzane dobiti od jeftinog odlaganja smeća je stvorila ogromne rizike i tegobe za sadašnju i buduće generacije¹⁰.

Brojne su akcije sadašnje generacije smanjile kvalitetu okoline u takvom opsegu da će buduće generacije imati mnogo manje mogućnosti u korištenju prirodnih izvora. Određena područja su toliko zagađena da će njihova korištenja zadugo biti nemoguća. Osim toga određena zagađenja vode do uništenja biljnog i životinjskog svijeta, primjerice, otrovna zagađenja mora oštećuju ne samo podvodni svijet već i biljke i životinjski svijet na obalama¹¹.

Kao vrsta mi trebamo za naš opstanak ne samo prirodnu već i kulturnu okolinu. Kulturni izvori su esencijalni za dobrobit ljudske vrste. Kroz stoljeća zajednice su priznavale da je važno zaštititi naše kulturno naslijeđe za buduće generacije. Kulturno naslijeđe uključuje intelektualno, umjetničko, socijalno i povijesno dobro ljudskih jedinki. To uključuje kako fizičke objekte koje su generacije stvorile, tako i nefizičke kao što su znanje i društvena praksa. Buduće generacije trebaju naslijediti različite kulturne izvore s ciljem ostvarivanja odgovarajuće kvalitete vlastita

života¹². Kulturna različitost svakoj generaciji pomaže da se nosi s problemima s kojim će se sučeljavati u ispunjenju svojih namjera. Međutim, novi razvoj u informatičkoj tehnologiji podržava kulturnu jednodimenzionalnost¹³. Stoga su potrebni novi naponi da se sačuva kulturna raznolikost za dobrobit budućih generacija, kao zajedničko naslijeđe za buduće generacije.

Kao ljudska vrsta držimo prirodnu i kulturnu okolinu našeg planeta u zajedništvu kako s ostalim članovima naše generacije tako i sa ostalim generacijama, prošlim i sadašnjim, iako često to ne izgleda tako. U svako vrijeme, svaka generacija je čuvar planeta za buduće generacije. Ova nametnuta obveza, da čuvamo planet, koja često biva negirana, daje nam ujedno i određena prava da je koristimo¹⁴. U koncept "zajedničkog naslijeđa ljudske vrste" može biti uvršten plan Vlade Hrvatske da hrvatsku obalu očisti od velikih zagađivača, kao što je učinjeno nedavno s koksarom u Bakru. Ujedinjenim nacijama trebalo bi predložiti uvođenje iste obveze i za ostale mediteranske i druge zemlje, što bi trebalo poduprijeti međunarodnim zakonima odnosno međunarodnim pravom. Međutim, treba spomenuti i ekološki neprihvatljive i po zdravlje opasne projekte poput Plomina, Lukova Šugarja i sl.

Hrvatska ponuda UN-u trebala trebala bi tražiti definiranje deklaracije da su morsko dno i obala zajedničko naslijeđe ljudske vrste.

Prijenos ovih etičkih principa u međunarodne zakone, konvencije, deklaracije i ugovore bio bi jasan znak da je ljudska vrsta u cjelini spremna da dijeli svoje izvore zemlje i da živi u kvalitetnoj okolini, te da će to osigurati i budućim generacijama. Ova ljudska prava u novoj dimenziji formiraju dio treće generacije ljudskih prava ili "solidarna prava".

S društvenog stališta glavni elementi prava i etike uključeni u koncept zajedničkog naslijeđa trebali bi biti sljedeći:¹⁵

- a) pravo korištenja izvora, ali ne i posjeda nad njima;
- b) međunarodno gospodarstvo kao korist interesa cijele ljudske rase (uključujući buduće generacije);
- c) dijeljenje dobara.

Od specijalnih interesa sva su tri elementa zajedničkog naslijeđa jer svi imaju zajednički cilj, zaštitu kvalitete života sadašnjih i budućih generacija. Zajedničko naslijeđe daje prava korištenja određenih dobara, ali ne i posjeda nad njima. Ključna pretpostavka je pristup zajedničkim izvorima, a ne vlasništvo

nad njima. Ovaj aspekt neprisivavanja od velike je važnosti za zajedničko naslijeđe¹⁶.

S obzirom da određeni izvori stvaraju naslijeđe koje je zajedničko svima, proizlazi da svi sadašnji i budući članovi zajednice imaju pravo na pristup tim zajedničkim dobrima, ali bez prava na njihovo prisvajanje. Ovaj princip utvrđen je na činjenici da svaka generacija ima odgovornost očuvanja i zaštite zajedničkih dobara, te na taj način im garantiraju njihovu kvalitetu života i zdravlje¹⁷ kao *conditio sine qua non*.

Drugo, zajedničko naslijeđe uključuje zajedničko gospodarstvo, a ne posjedovanje dobara.

Treće, zajedničko naslijeđe uključuje diobu dobrobiti¹⁸. Pravo pristupa podrazumijeva da svaki dobitak od tih dobara treba biti podijeljen svima jednako, uključujući i buduće generacije. Niti jedna privatna tvrtka ili neka određena generacija nema ekskluzivno pravo da iskorištava dobra zemlje koja su predodređena svima. Ovaj treći element zajedničkog naslijeđa osigurava, također, i pravo budućih generacija na nakupljeno intelektualno naslijeđe.

Dobro ljudske vrste

Tijekom 60-ih i 70-ih godina koncept zajedničkog naslijeđa evoluiralo je od nacionalne do nadnacionalne razine. To je bio rezultat probuđenog osjećaja nezavisnosti koja je vodila zamisli o "zajedničkoj obitelji svih nacija". Kasnih 70-ih godina koncept zajedničkih izvora bio je neodređen u daljnjoj perspektivi. Zajedničko dobro određenog društva ne može biti odvojeno od svjetske zajednice¹⁹. Sadašnje ekološko osvješćivanje, iako tegobno, jasno je pokazalo da koncept o zajedničkim izvorima mora sadržavati i prirodne izvore Zemlje. Svaka jedinka koja živi sada, ili će živjeti u budućnosti, treba adekvatnu prirodnu okolinu za njegovu dobrobit. Ljudska vrsta nije odvojena od prirode već je njen dio.

Svaki čovjek zato treba prirodne izvore za njegov opstanak i adekvatnu kvalitetu života. Prirodni izvori ne bi smjeli biti ničija privilegija i izvor frustracija za druge, već dobro svih jedinki. Jer atmosfera, oceani, svemir i svi prirodni izvori pripadaju svim generacijama.

Društvena pravda i ugroženi članovi društva

Ljudska bića se razilaze u konceptu "pravde". Oni su izgovorili značenja i praktičnu upotrebu fraza kao što su "dati svakome za pravo", u mnogo različitih verzija. Sa današnjeg stajališta pravda je nužno potrebna ljudskom društvu. Drugo, pravda nije stvar shvaćanja relacija između dviju individua. Treće, koncept pravde je logično povezan s konceptom jed-

nakosti i proporcije. Odatle potreba da individua doprinosi dobrobiti zajednice ima posebno značenje za pitanja pravilnog odnosa prema slabijim i hendikepiranim članovima zajednice²⁰.

Socijalna, odnosno društvena pravda zasniva se kako na dužnosti svakog člana da doprinese zajedničkim dobrima, tako i odgovornosti zajednice prema njenim članovima, s posebnom pozornošću prema onima koji su u nepovoljnijem položaju. Socijalna pravda zahtijeva poštovanje prava svakoga da dijeli zajednička dobra. Socijalna pravda apelira na principe da zajednica ima moralni zadatak pružiti pomoć hendikepiranim i slabijim članovima, ne u terminu nagrade za njihov doprinos u produktivnom procesu, već jednostavno zbog ljudske solidarnosti.

Međugeneracijske odgovornosti

Ima tvrdnja da sadašnja generacija može izbjeći svoje odgovornosti prema budućim generacijama. S obzirom da su buduće generacije udaljene u vremenu, naše ignoriranje njihovih potreba i njihove budućnosti dovoljni su razlozi za njihovo isključenje u cijelosti. Koncept socijalne pravde iz međunarodne perspektive dokazuje slabost ovih argumenata²¹.

Da bi se dostigla pravda među generacijama, potrebno je priznati sljedeće principe međugeneracijskih odgovornosti:

Prvo, svaka generacija trebala bi održati kvalitetu života na planetu kakav joj je i predana, tj. ne u gore stanju nego što ga je prijašnja generacija naslijedila. To je princip "očuvanja kvalitete". Princip "očuvanja kvalitete" ne znači da okolina mora ostati nepromijenjena. Očuvanje kvalitete okoline i ekonomskog razvoja moraju ići zajedno da osiguraju izvore kako za sadašnje tako i za buduće generacije. Koncepti "planiranog društvenog razvoja" koji su bili središnji principi na svjetskom summitu u Riu i Copenhagenu, osiguravaju sadašnjoj generaciji da iziđe u susret svojim potrebama bez kompromisa budućih generacija.

Drugo, svaka generacija trebala bi sačuvati raznolikost prirodnih i kulturnih izvora tako da ne smanjuju opcije potrebne za buduće generacije u rješavanju njihovih problema i zadovoljenja njihovih potreba. Taj se princip može nazvati "očuvanje opcija".

Treće, svaka generacija mora pribaviti svojim članovima jednaka prava naslijeđa od prijašnjih generacija i treba sačuvati pristup za buduće generacije. To je princip "očuvanje pristupa". Svaka generacija može koristiti sredstva da unaprijedi svoje ekonomske i socijalne težnje. U međugeneracijskim kontekstima očuvanje pristupa uključuje da svi ljudi,

uključujući i buduće generacije, moraju imati minimalnu razinu pristupa zajedničkom naslijeđu.

ZAKLJUČAK

Opasnosti proizvedene od strane gradskih i seoskih područja, ili od strane starih industrijskih središta i novo razvijenih područja naginju tehnološkoj raširenosti i raširenosti zagađivanja. Kako se mnoge industrije decentraliziraju i šire na tranzicijske i siromašnije zemlje, tako se samim širenjem industrije proširuju opasnosti na radnom mjestu kao i izloženost takvim opasnostima izvan radnog mjesta. Kako su kamioni i automobili, insekticidi i herbicidi, radio-uređaji i sredstva za klimatizaciju postali uobičajeni i u svakodnevnoj upotrebi, tako i štetni proizvodi koji nastaju njihovom proizvodnjom u tvornicama, opća su opasnost za ljudsku vrstu na kraju 20. stoljeća, ali i za kvalitetu življenja i zdravlje budućih generacija.

Manje od desetljeća nakon deklaracije 1978. godine iznesene u SAD od prve nacionalne uzbune, zahvaljujući tehnološkom, a ne prirodnom uzroku, došlo je do katastrofe s tisućama umrlih prilikom oslobađanja naročito otrovnog plina iz tvornice pesticida u Bhopalu, Indija, 1985. godine. Dalje, sjetimo se tragedije u A-centrali Čormobilj, i dr.

Poljoprivredna razvijenost, proliferacija industrijskih profesija, proizvodnja otrovnih i radioaktivnih otpada, petrokemijska i farmaceutska proizvodnja, potrošnja sintetskih tekstila, elektronike, ljepila i boja sada je gotovo općeprihvaćena. Pri tomu treba istaći zabrinjavajuću činjenicu da stupanj promjene okoline ne odgovara stupnju regulacije i kontrole.

Činilo se da suvremeni, gradski ljudi postaju odvojeni i neovisni od okoline. U stvarnosti bilo je obrnuto: okolina i stanje u njoj imalo je i ima štetne posljedice po zdravlje koje je ugroženo i ljudskim ponašanjem: pušenjem, upravljanje motornim vozilima, prehrambenim navikama i tako dalje.

Gradski ljudi bili su sigurni od malarije koja se pojavila raskršćivanjem šuma ili prilagođavanjem močvarnog područja sustavima za navodnjavanje, ali su zato vodili malo računa o prehrambenim posljedicama aktualne poljoprivrede. Ustvari, suvremeni ljudi toliko su promijenili okolinu u kojoj žive, prilagodivši je svom vlastitom interesu, s jedne, i vlastitoj opasnosti, s druge strane, ugrožavajući vlastitu kvalitetu življenja. Briga za kvalitetu življenja budućih generacija može proizlaziti iz brige za kvalitetu življenja sadašnje generacije. Ona će biti produktivna ako čovjek shvati da ovakvim progresom razvoja tehnologije ubrzo neće moći kontrolirati sadašnjost, a još manje budućnost. Do sada se na globalnom planu praktično nije ništa

učinilo osim raznih potpisa na deklaracijama, ugovorima i rezolucijama. Postavlja se pitanje je li je uopće moralno diskutirati o kvaliteti življenja budućih generacija kada čovjek još nije uspio riješiti današnje probleme kao što su glad, siromaštvo i lokalni ratovi kojih smo i sami svjedoci. (Od 2. svjetskog rata do danas vođeno je 187 ratova!)

Svjetska zajednica još nije stvorila efikasnu instituciju koja bi kontrolirala eksploataciju prirodnih izvora, već je to prepušteno raznim amaterskim organizacijama na dragovoljnom principu kao što je npr. "Greenpeace" (koji skrbi za poštivanje nekih ekoloških normi). Ima, međutim, naznaka da bi kvaliteta življenja mogla postati područjem terorizma što bi moglo doprinijeti pogoršanju kvalitete življenja na planetu Zemlja.

Poštivanje prava sadašnje generacije na čist zrak i zdravu okolinu može voditi k poštivanju prava budućih generacija na kvalitetan život, ne manje kvalitetan od našeg, ali samo u mjeri u kojoj to ne proturiječi razvojnoj logici zapadne civilizacije, kada govor o toj skrbi postaje plijenom suprotno motiviranih interesa. Na koji će način Republika Hrvatska postati dio "Zapada" zavisi od njezina izbora političke, ekonomske i ekološke postkomunističke politike u složenim međunarodnim uvjetima u kojima skrb za kvalitetu življenja i zdravlje biva dominiran "modernim" sloganima što zamagljuje problem autodestruktivnog odnosa spram kvalitete življenja i dobrog zdravlja na pragu 21. stoljeća.

LITERATURA

1. Allardt E. About Dimensions of Welfare. Helsinki: University of Helsinki, 1973:28-53.
2. Efrid C. The changing geography of lay midwifery practice. University of North Carolina Unpublished doctoral dissertation, Chapel Hill, NC: 1985.
3. Mallmann CA. Quality of Life and Development Alternatives. Bariloche: Fundacion Bariloche, 1986.
4. Ackerkenecht AA. A short history of medicine. New York: Ronald Press, 1985.
5. Greenberg MR. Environmental toxicology in the United States. In: ND McGlashan & JR Blunden. Geographical aspects of health. London: Academic Press, 1986.
6. Campbell DE. & Beets JL. The relationship of climatological variables to selected vital statistics. International Journal of Biometeorology 1980;7:145.
7. Campbell A, PE Converse. The Human Meaning of Social Change. New York: Russell Sage Foundation, 1972.
8. Bromwell AA. From public health to political epidemiology. Soc sci Med 1981;24:76.

9. Bibeau G. Current and future issues for medical social scientists in developed countries. *Soc Sci Med* 1981;24.
10. Glick BJ. The spatial autocorrelation of cancer mortality. *Soc sci Med* 1979;22.
11. Mayer JD. The role of spatial analysis and geographic data in the detection of disease causation. *Soc Sci Med* 1983;26.
12. Hankiss E. *Quality of Life Models*. Budapest: Hungarian Academy of Sciences, 1976.
13. Gesler WM. *Health care in developing countries*. Washington DC: Association of American Geographers, 1984:77.
14. Igra A. *Social Mobilization, National Context, and Political Participation*. Stanford: Stanford University, Department of Sociology, 1976. PhD dissertation.
15. Krupp HJ, Zapf W. *Sozialpolitik und Sozialberichterstattung*. Frankfurt, 1977.
16. May JM. *The ecology of human disease*. New York: MD Publications, 1958.
17. May JM. *Studies in disease ecology*. New York: Hafner, 1961.
18. Hedley RA, TC Taveggia. *Textbook Sociology: Some Cautionary Remarks*. New York: The American Sociologist 1977.
19. Andrews FM, Withey SB. *Social Indicators of Well-being*. New York: Plenum countries. *Soc Sci Med* 1976;19.
20. Inghart R. *The Silent Revolution: Political Change Among Western Publics*. Princeton: Princeton University Press, 1977.
21. Scheer L. *Wie gesund sind wir? Arbeitgemeinschaft für Lebensniveauvergleiche*. Wien, 1977.